

УДК 94(438+474.5+476+477)“1569/2019”

В42

**ПОЛЬСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
КИЇВ**

Видання книги здійснено за підтримки
Польського Інституту в Києві

© Інститут Центральної Європи

Переклад з польської Олени Семенюк

Відносини Польщі з Литвою, Білоруссю та Україною
В42 450 років після Люблінської унії / за ред. Т. Стемпневського,
Б. Сурмач ; пер. з польськ. О. Семенюк. – Київ : Ніка-Центр,
2020. – 168 с.

ISBN 978-966-521-747-3

Наукова розвідка міжнародної команди дослідників із Польщі, Литви, Білорусі та України має на меті висвітити історичне значення Люблінської унії 1569 року, що поклала початок Республіці Обох Націй (Речі Посполитій) – державі, яка складалася з Корони Королівства Польського та Великого князівства Литовського. Не варто забувати, що згадка про великий державний організм, яким була Річ Посполита, по-різному функціонує в пам'яті держав, які є її спадкоємцями. Потрібно докласти ще багато зусиль як в історичній, так і в політичній площині, щоб сформувати спільне бачення минулого держав, які колись були частиною Республіки Обох Націй. Згідно із задумом редакторів, це видання має відобразити дух колишньої Речі Посполитої, але в сучасній версії, версії XXI століття.

Для широкого кола читачів, зацікавлених аналізувати тенденції та проводити паралелі, щоб зрозуміти перебіг історії загалом.

УДК 94(438+474.5+476+477)“1569/2019”

Ігор Гурак

Республіка Польща у зовнішній політиці України в XXI столітті

Республіка Польща у зовнішній політиці Віктора Ющенка (2005–2010)

Епоха президентів Леоніда Кучми та Александра Квасневського в українсько-польських відносинах характеризувалася підняттям діалогу до рівня стратегічного партнерства. У другій половині 90-х років XX і в перші роки XXI століття Польща сприймалася як головний адвокат України на Заході. Під час другої каденції Леоніда Кучми на посаді президента України (1999–2005) польські еліти в умовах ізоляції Києва від західних країн продовжували у різний спосіб підтримувати Україну. Президент Польщі Александр Квасневський (1995–2005) також відіграв особливу роль під час Помаранчевої революції, що неодноразово підкреслював третій президент України Віктор Ющенко (2005–2010). Передусім завдяки його зусиллям у Києві були організовані круглі столи, які дали можливість вийти з політичної кризи після фальсифікацій у другому турі президентських виборів в Україні, а з іншого боку, запобігли використанню міліцейськими підрозділами зброї проти учасників мирних демонстрацій.

Підтримка, яку Польща надала «помаранчевим» восени 2004 року, стала надійним фундаментом для розвитку українсько-польських відносин під час президентства Віктора Ющенка. З іншого боку, прозахідний Ющенко мав амбіції вести Україну в напрямку європейської та євроатлантичної інтеграції. Однак

у Києві було усвідомлення, що зовнішня політика провідних європейських столиць щодо України часто ведеться з урахуванням тіні Росії. В цій ситуації нове керівництво української держави, природно, шукало підтримки у Польщі, яка після 1999-го та 2004 року отримала можливість впливати на НАТО та ЄС зсередини. Додатковим аргументом нової української політичної еліти на користь поглиблення співпраці з Польщею стала позиція Польщі, яка прагнула зміцнити своє становище в Європейському Союзі як творця східної зовнішньої політики ЄС (Киридон, 2013, с. 18-21). Тож обидві сторони мали свої причини підтримувати якомога кращі стосунки.

Тому, попри зміни урядових коаліцій в обох країнах, великі заворушення на політичній арені України через протистояння в таборі «помаранчевих», декларацію «Громадянської платформи», що прийшла до влади в Польщі 2007 року, про нормалізацію відносин із Росією, президентство Віктора Ющенка можна характеризувати як один із найбільш плідних і перспективних періодів в українсько-польських відносинах, навіть порівняно з двосторонніми відносинами за часів Леоніда Кучми. Насамперед відбувалися систематичні різнопланові зустрічі лідерів України та Польщі. В окремі роки налічувалося до десяти зустрічей лише на президентському рівні (Dębski, Dołęga, 2006, с. 384; Піх, 2017, с. 589-595).

Ще 1998 року Польща висунула ініціативу створення східного виміру політики ЄС, до якого мала бути включена й Україна. На завершальній фазі переговорного процесу, пов'язаного з прийняттям Польщі до ЄС, у січні 2003 року Польща подала у Брюсселі пропозицію налагодження контактів між розширеним ЄС і його східними сусідами (Zajączkowski, 2005, с. 133). Після вступу до Євросоюзу Польща отримала нові можливості впливу на політику ЄС щодо України. У грудні 2004 року вона зробила свій внесок у прийняття Радою Європейського Союзу декларації, в якій зазначалося, що «метою Європейського Союзу є побудова міцних і привілейованих відносин з Україною за повного використання

європейської політики сусідства». Саме завдяки позиції Польщі на Празькому саміті ЄС шістьом східноєвропейським країнам, у тому числі Україні, Європейський Союз запропонував новий формат співпраці в рамках Європейської політики сусідства – Східне партнерство (Гурак, 2018, с. 211-212).

Відразу після оголошення ініціативи українські лідери не були повністю задоволені її форматом. Це було пов'язано насамперед із тим, що Східне партнерство, на відміну від Угод про асоціацію, що підписував ЄС із країнами Центральної та Східної Європи в першій половині 90-х років ХХ століття, не давало перспектив членства в цій організації. Тож існували побоювання, що Східне партнерство може стати альтернативою цьому членству. Проте, якщо врахувати тодішні реалії, зокрема, позиції провідних європейських країн щодо місця Східної Європи у зовнішній політиці ЄС чи відносинах у рамках трикутника ЄС–Україна–Росія, а також взяти до уваги те, що зараз Україна є асоційованим членом ЄС, а громадяни України мають змогу без віз відвідувати країни Шенгену, можна визнати, що цей документ відкрив нові можливості для України.

Водночас польська влада активно підтримувала прагнення Віктора Ющенка в галузі євроатлантичної інтеграції. Завдяки зусиллям Польщі, в лютому 2005 року, через місяць після інавгурації третього президента України, він організував візит до Брюсселя, де зустрівся з членами НАТО (Dębski, Dołęga, 2006, с. 385). Лех Качинський разом із президентом США Джорджем Бушем (2001–2009) активно підтримував надання Україні Плану дій щодо членства в НАТО під час саміту Північноатлантичного альянсу в Бухаресті у квітні 2008 року*. Він навіть погрожував продовжити блокування переговорів між ЄС і Росією щодо нової угоди у разі браку згоди європейських країн – членів НАТО надати такий документ Україні та Грузії (*Польща вимагає надати Україні та Грузії ПДЧ в НАТО*, 2008).

* Хоча ця ініціатива зазнала фіаско через спротив деяких країн Західної Європи.

Республіка Польща шукала різні формати підтримки України на Заході. Вона вживала різноманітні заходи у багатьох європейських столицях, як тих, що підтримували Україну, так і в налаштованих до неї скептично. Таким чином польські лідери створили «групу підтримки України» за участі тих країн – членів ЄС, які поділяли потребу зміцнення відносин між ЄС і українською державою. Практичним вираженням цих зусиль стало прийняття у Празі 23 квітня 2008 року декларації Вишеградської групи, в якій Європейську Комісію закликали якнайшвидше укласти Угоду про асоціацію Україна–ЄС і розпочати переговори щодо безвізового режиму (Козловська, 2008, с. 3). Польща також виявила активність у покращенні іміджу України в державах Веймарського трикутника. Завдяки зусиллям польських міністрів закордонних справ Адама Д. Ротфельда та Радослава Сікорського в січні 2005-го та червні 2009 року відбулись їхні візити до України з очільниками німецької дипломатії Йозефом Фішером і Франком-Вальтером Штайнмаєром відповідно (Dębski, Dołęga, 2006, с. 385-386; Mironowicz, 2012, с. 269-270). На жаль, під час президентства Віктора Ющенка польські зусилля не принесли бажаних українською стороною результатів у цьому питанні.

Водночас за президентства Віктора Ющенка в українсько-польських відносинах поступово почала зростати роль історичного чинника. Спершу історична складова діалогу була логічним продовженням позитивних тенденцій, що сформувалися ще за часів президентства Леоніда Кучми, коли глави України та Польщі урочисто відкрили у 2003 році пам'ятник українсько-польського примирення «Пам'ять – Скорбота – Єднання» у селі Павлівка на Волині, де 1943 року українцями було вбито близько двохсот польських жителів. Тоді ж було підписано спільну заяву «Про примирення в 60-ту річницю трагічних подій на Волині». Крім того, можна говорити про якісно новий рівень співпраці в історичній площині, що виявилось у відкритті 24 червня 2005 року Віктором Ющенком і Александром Квасневським Цвинтаря львівських орлят, а також пам'ятника воїнам Української Галицької

Армії на Личаківському кладовищі у Львові. Після багатьох років розбіжностей завдяки новому українському президентові і Верховна Рада, і члени Львівської міської ради були переконані у правильності такого рішення (*Ющенко і Квасневський відкрили меморіал воїнам УГА і Цвинтар орлят у Львові*, 2005). Прикладом позитивних змін у цій сфері було також відкриття у травні 2006 року в селі Павлокома біля Перемишля пам'ятника українцям, які загинули від рук представників польського підпілля на початку 1945 року (Ткачук, 2006).

Ці та інші дії свідчили про готовність лідерів України та Польщі до остаточного примирення між народами. Однак разом із тим обидві сторони почали робити кроки, які були оцінені критично як на державному рівні, так і на рівні громадянського суспільства України та Польщі. Особливо важким у цьому відношенні був останній рік президентства Віктора Ющенка.

Початок 2009 року був досить сприятливим для українсько-польського діалогу. Попри протести частини населення України в лютому 2009 року, Віктор Ющенко взяв участь у заходах із нагоди 65-ї річниці трагедії у селі Гута Пеняцька у Львівській області (Терещук, 2009), а у липні – в урочистостях у Любліні, присвячених 440-річчю Люблінської унії. У вересні після багаторічних суперечок влада Перемишля передала українській громаді будівлю Українського народного дому (Поштар, 2009). У вересні 2009 року відбувся дводенний візит Віктора Ющенка до Польщі. Під час нього президент України дуже позитивно оцінив відносини між двома країнами, назвавши Польщу «стратегічним приятелем України» (Рибалт, 2009).

Однак 15 липня відбулася подія, яку українська сторона сприйняла вкрай критично. Сейм Республіки Польща прийняв постанову, згідно з якою антипольська діяльність ОУН і УПА «була етнічною чисткою з ознаками геноциду» (*Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 lipca 2009 r.*). Відбувся ще один неприємний інцидент: польська сторона не погодилася з пропозицією української сторони щодо спільного відкриття двома президентами

пам'ятника у селі Сагринь на Люблінщині, де у березні 1944 року загинуло кілька сотень українців (*Odstonięcie pomnika w Sahryniu*, 2005). Отже, Польща не вжила відповідних кроків у відповідь на участь Ющенка в заходах у Гуті Пеняцькій.

Своєю чергою, в січні 2010 року, перед завершенням президентської каденції, Віктор Ющенко видав два укази, які розкритикували в Польщі. Вони стосувалися присвоєння Степану Бандері звання «Героя України» та визнання бійців ОУН і УПА учасниками боротьби за незалежність України.

Отже, під час президентства Віктора Ющенка українсько-польський діалог був інтенсивним. У цей період представники української влади плекали неабиякі сподівання на Польщу як члена ЄС і НАТО, оскільки вона, на їхню думку, могла ефективно впливати на ці організації зсередини у сприятливому для України напрямі.

Підбиваючи підсумки щодо практичних результатів діяльності у цій галузі, підкреслимо, що Східне партнерство, ініційоване Польщею та прийняте на Празькому саміті у травні 2009 року, відкрило нові можливості для зближення України з Європейським Союзом. Однак в історичній сфері стан двосторонніх відносин був неоднозначним. Попри значні досягнення у перші роки президентства Віктора Ющенка, у 2009 – на початку 2010 року з'явилися негативні тенденції, які відбилися у постанові Сейму Республіки Польща від 15 липня 2009 року та січневому указі Ющенка про надання Степану Бандері звання «Героя України».

Еволюція зовнішньої політики України щодо Республіки Польща за часів президентства Віктора Януковича (2010–2014)

Обрання у 2010 році Віктора Януковича президентом України експерти називали подією, яка, ймовірно, матиме значні наслідки для українсько-польських відносин. З одного боку, як представник

проросійського сходу України та політичної сили, яка презентувала великі промислові угруповання Донбасу, він мав зовсім інший підхід до таких постатей, як Степан Бандера або Роман Шухевич. Це давало змогу зняти з порядку денного українсько-польських відносин проблеми, пов'язані з діяльністю ОУН і УПА. З другого боку, чітка орієнтація нового керівництва України на Російську Федерацію могла послабити як значення ініційованого Польщею Східного партнерства, так і позицію Польщі як одного з головних центрів формування східної політики Європейського Союзу. Додатковим фактором, який гіпотетично міг призвести до збільшення відстані між Києвом і Варшавою, було посередництво Польщі під час політичної кризи в Україні у 2004 році, що призвело до того, що президентом у 2005 році став Віктор Ющенко, а не Віктор Янукович.

2010-й був роком невикористаних можливостей для українсько-польських відносин. Іще у квітні Окружний адміністративний суд у Донецьку позбавив Степана Бандеру та Романа Шухевича звань «Героїв України» (*Суд позбавив Шухевича звання Героя України*, 2010). Ці кроки могли стати платформою для початку діалогу між новим українським президентом і польською владою, але українська сторона не зробила наступного кроку до Варшави. Зосередившись на відносинах із Росією, а водночас зберігаючи в офіційних державних документах записи про європейські прагнення України, адміністрація Віктора Януковича виявляла інтерес до контактів із Республікою Польща лише на словах, а на практиці майже її не помічала, ба навіть уникала контактів.

Кілька разів скасовувалися заплановані раніше зустрічі Віктора Януковича з новим президентом Польщі Броніславом Коморовським (2010–2015). Однак, коли у вересні 2010 року під час конференції, організованої Фондом Віктора Пінчука YES (Ялтинська європейська стратегія), така зустріч таки відбулася, ані її формат, ані політична ситуація в Україні не сприяли конструктивному діалогу (Hurak, 2016, с. 183-184).

Зміни в підході нового президента України до Польщі можна було чітко побачити на початку 2011 року. Відмова Кремля знизити ціни на газ без одержання «Газпромом» контролю над українською газопровідною системою та без вступу до митного союзу змусила Віктора Януковича шукати нові рішення для маневрів на міжнародній арені. Враховуючи те, що в другій половині 2011 року Польща мала головувати в Раді Європейського Союзу, а також відсутність прогресу в залученні підтримки з боку Німеччини та Франції, адміністрація Януковича знову стала поглядати на Варшаву як на перевіреного партнера. Додатковим аргументом на користь тісних добросусідських відносин стала підготовка до спільно організованого Чемпіонату Європи з футболу 2012 року.

За цих обставин Польща повернулася до сфери особливого зацікавлення Києва, що було добре помітно під час візиту Віктора Януковича до Польщі у лютому 2011 року. По-перше, хоча це був двадцять п'ятий закордонний візит четвертого президента України, це був другий візит найвищого рангу. Його програма була дуже інтенсивною з огляду на кількість зустрічей і заходів за участі Віктора Януковича. Під час нього президента України супроводжувала майже половина українського уряду. По-друге, варто зазначити, що у Варшаві Янукович чітко заявив про важливість відносин із Польщею та наголосив, що європейська інтеграція є головним орієнтиром зовнішньої політики України, а Польща – ключовим стратегічним партнером на цьому шляху (Ромашова, 2011).

Після цього візиту українсько-польські контакти стали нагадувати відносини за часів президентства Віктора Ющенка. Наприклад, у 2011 році глави обох країн зустрічалися дев'ять разів, подібну кількість зустрічей відбули міністри закордонних справ. Протягом цього часу Польща беззастережно підтримувала Україну на шляху європейської інтеграції. Вона дбала про українські інтереси шляхом створення кола друзів України в ЄС,

шукала способи активізувати підтримку Києва Сполученими Штатами (Шаповалова, 2012, с. 299-303).

Насправді Броніслав Коморовський виступав головним адвокатом України в ЄС і докладав усіх зусиль, аби не погіршити відносини між Києвом і Брюсселем. Проукраїнська позиція Варшави не змінилася навіть після початку політично вмотивованих арештів в Україні, коли провідні країни світу поступово дистанціювалися від нового президента України. Це було чітко видно навесні 2012 року, коли, на відміну від більшості лідерів країн Центральної та Східної Європи, Броніслав Коморовський не відмовився від участі в запланованому на травень саміті в Ялті. Так само він не підтримав бойкот фіналу Чемпіонату Європи 2012 року. Він належав до невеликої групи лідерів ЄС, які спостерігали за фінальним матчем між Іспанією та Італією 1 липня в Києві (Гурак, 2018, с. 216-217).

Польща намагалася за будь-яку ціну запобігти ізоляції України й уповільненню її наближення до Європейського Союзу, а також не допустити посилення авторитарних тенденцій у цій країні. З метою моніторингу внутрішньої ситуації в Україні та виконання зобов'язань Києва, насамперед у справах, пов'язаних з арештом представників попередньої влади, Польща ініціювала створення спеціальної комісії Європейського Союзу. До її складу увійшли колишній президент Польщі Александр Квасневський і колишній президент Європарламенту Пат Кокс. Додатково, попри те що Київ не виконав зобов'язання звільнити Юлію Тимошенко, Польща висловилася за можливість підписання Віктором Януковичем Угоди про асоціацію з ЄС під час саміту Східного партнерства у Вільнюсі в листопаді 2013 року. Александр Квасневський уважав, що ЄС може піти на таку поступку, оскільки на етапі ратифікації угоди все ж змусить Київ виконати зобов'язання (Байор, 2014, с. 178, 195).

У рамках міждержавного діалогу певна увага приділялася й історичній тематиці. Традиційно на історичному вимірі відносин зосереджувалися насамперед представники польської сторони.

Водночас зовсім несподівано президентські сили в українському парламенті також взяли за історичні питання. В контексті 70-ї річниці трагічних подій на Волині на початку липня 2013 року 148 депутатів із Партії регіонів та Комуністичної партії України закликали Сейм Республіки Польща визнати події на Волині під час Другої світової війни геноцидом проти польського народу (*ІП і КПУ просять сейм Польщі*, 2013). На щастя, провокація, яка була спрямована передусім на українське суспільство, не вплинула на рішення польського парламенту. 12 липня 2013 року Сейм РП прийняв постанову, що повторює зміст постанови Сенату від 20 червня 2013 року, де вказано, що Волинська трагедія мала характер «етнічної чистки з ознаками геноциду» (*Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 lipca 2013 r.*).

Отже, після невеликої перерви, яка за ініціативи української сторони відбулась у контактах із польськими партнерами у 2010 році, 2011–2013 роки характеризувалися високою інтенсивністю діалогу. З огляду на напрям, сформований під час президентства Віктора Ющенка, основний акцент в українсько-польських відносинах було зроблено на питаннях, пов'язаних з євроінтеграцією України, причому українська сторона відводила Польщі роль ключового посередника. Новинкою у двосторонніх відносинах стали систематичні переговори про погіршення внутрішньої ситуації в Україні через арешти представників помаранчевого табору, насамперед Юлії Тимошенко.

Значення Республіки Польща для України під час Революції Гідності та президентства Петра Порошенка (2014–2019)

Влада Республіки Польща визначила пріоритетом зовнішньої політики на 2013 рік підтримку України та підписання у Вільнюсі Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом. Тому відмова Віктора Януковича від підписання Угоди про асоціацію з

ЄС викликала у Варшаві розчарування та повну втрату довіри до українського президента (Байор, 2014, с. 184, 197).

Усе вказувало на те, що в майбутньому можна буде очікувати регресу в діалозі між Києвом і Варшавою. Однак Революція Гідності геть зовсім змінила ситуацію. Після трагічних подій на Майдані в ніч проти 30 листопада 2013 року Сенат Республіки Польща 1 грудня виступив із заявою, в якій засудив застосування сили проти демонстрантів і підтримав прагнення українців до більш інтенсивного діалогу з Європейським Союзом. Того ж дня лідер партії «Право і справедливість» Ярослав Качинський взяв участь у кількасоттисячній демонстрації, що відбулася в Києві, й виступив на Майдані Незалежності з промовою до українців, в якій підтримав їхні європейські прагнення (*Polski Senat zabrał głos ws. Ukrainy*, 2013).

2 грудня прем'єр-міністр Польщі Дональд Туск (2007–2014) провів телефонні розмови щодо подій в Україні з представниками Європейської комісії, Німеччини та Франції. Він переконував європейських лідерів підтримати прагнення українців, а також виявити терплячість до української влади. Президент Броніслав Коморовський спілкувався з Віктором Януковичем, закликаючи його не застосовувати силу для розв'язання кризи (*Tusk: UE musi mieć cierpliwość do ekipy w Kijowie*, 2013; *Komorowski rozmawiał z prezydentem Ukrainy*, 2013).

Після того як 16 січня 2014 року пропрезидентські сили у Верховній Раді України прийняли неконституційні закони, що обмежували права та свободи громадян України, лідери Польщі загострили свою позицію щодо режиму Януковича. Тоді ж, аби запобігти ескалації конфлікту, Польща намагалася домовитися про єдину позицію ЄС щодо розвитку ситуації в Україні. З цією метою 25–31 січня прем'єр-міністр Дональд Туск провів прями зустрічі щодо ситуації в Україні з лідерами країн Вишеградської групи, президентом Європейської ради Германом Ван Ромпеем, президентом Франції Франсуа Олландом, канцлером Німеччини Ангелою Меркель, прем'єр-міністром Великої Британії Девідом

Камероном, головою Європейського парламенту Мартіном Шульцом і президентом Європейської комісії Жозе Мануелем Баррозу. В результаті зустрічей була вироблена спільна позиція ЄС щодо України, що відкрило шлях до посередницької місії міністрів закордонних справ Німеччини, Польщі та Франції в Україні у другій половині лютого 2014 року.

Польські центри прийняття рішень надали Україні сильну підтримку і тоді, коли почалася російська агресія в Криму. Це проявилось в переговорах із Туреччиною, країнами Вишеградської групи, Північної Європи, країнами Балтії, Великою Британією, Німеччиною та США. За ініціативи Варшави з метою розгляду ситуації в Україні було скликано засідання Північноатлантичної ради, яке відбулося 2 березня 2014 року на рівні послів (Bieńczyk-Missala, 2014, с. 305). Прийняття ЄС рішення від 17 березня 2014 року про введення перших санкцій проти Російської Федерації також значною мірою було результатом зусиль Республіки Польща (Hurak, 2016, с. 197).

Однак наступні місяці показали, що в майбутньому українсько-польське стратегічне партнерство, особливо в політичній сфері, може стикнутися з новими викликами. Ситуація була спричинена насамперед російською агресією, яка для України має екзистенційний характер. Враховуючи різний потенціал держав, треба визнати, що Україна не здатна протистояти агресії Російської Федерації самостійно. Київ покладав надії на допомогу та підтримку з боку європейських країн, що діяли від імені ЄС у рамках «нормандського формату», а також США, які були представлені у «жневському форматі», але поступово дистанціювалися від прямої участі у переговорному процесі щодо ситуації на Донбасі. На жаль, Республіка Польща не була залучена до переговорного процесу щодо врегулювання російсько-українського конфлікту, однак це не могло не призвести до ослаблення відносин на політичному рівні.

Така ситуація не була сприятливою для України. Враховуючи традиційні пріоритети зовнішньої політики Польщі, можна

однозначно сказати, що вона була би найбільш проукраїнським гравцем у кожному з цих форматів. Це було несправедливо й щодо Польщі, оскільки, як показує досвід, саме польські представники в постбіполярний період найточніше оцінювали політичні зміни, що відбувалися в Російській Федерації, та загрози з боку Кремля. Однак Україна не могла самостійно визначати правила гри. Навіть якщо припустити, що українська сторона запросила б Польщу на мирні переговори, це викликало б однозначний спротив Російської Федерації. Таку пропозицію не підтримали б і Німеччина та Франція, хоча б з огляду на те, що цей крок спричинив би негативну реакцію Росії. Ні Берлін, ні Париж не прагнуть покарати або ізолювати Москву. Така позиція Німеччини та Франції – це результат економічних і енергетичних зв'язків із Росією. Крім того, метою більшості країн Західної Європи є, насамперед, припинення російської агресії та повернення Росії до цивілізованої міжнародної спільноти.

Другим важливим несприятливим фактором для українсько-польських відносин було те, що для частини українського суспільства нинішня боротьба проти Росії втілює історичну боротьбу ОУН і УПА проти НКВС під час Другої світової війни й у повоєнні роки. Водночас деякі військові формування та політичні партії використовують символіку українського націоналістичного підпілля, а в рамках декомунізації вулиці та площі перейменовуються на честь лідерів українського підпілля. Попри те що в Україні підтримка політичних сил, які сповідують націоналістичну риторіку, щороку зменшується, в Польщі описані вище процеси оцінюються явно негативно.

Третім несприятливим для українсько-польського діалогу фактором є складні відносини між Польщею та Європейським Союзом, а також партнерами Польщі у Веймарському трикутнику. Суперечки щодо судової реформи в Польщі, інше бачення міграційної політики, повернення польських політиків до питання репарацій від Німеччини вочевидь послаблюють позиції

Польщі в ЄС і зменшують її здатність підтримувати європейські прагнення України.

Однак насправді найважливішим фактором, що стримує розвиток українсько-польських відносин, є історичні питання. Першою особливо важливою подією в цьому відношенні стало прийняття в липні 2016 року спочатку Сенатом, а потім Сеймом Республіки Польща постанов, у яких трагічні події на Волині під час Другої світової війни були охарактеризовані як «геноцид» (Сейм Польщі визнав Волинську трагедію геноцидом, 2016). В Україні на цей документ відреагували досить різко. Серед політиків та інтелектуалів лунали пропозиції дати симетричну відповідь і прийняти документ про геноцид українського народу. На щастя, такі пропозиції не були втілені у життя. На початку вересня 2016 року депутати Верховної Ради України підписали заяву, в якій липневі документи були названі проявом політизації історії і в якій було закликано «істориків вести фаховий діалог з метою розкриття всіх досі нез'ясованих фактів та обставин історії на основі достовірних архівних матеріалів, залишаючи простір для кожної сторони інтерпретувати історичні факти, а політиків України та Польщі – припинити інструменталізувати історичну науку заради досягнення тимчасових політичних вигод» (*Верховна Рада прийняла заяву-відповідь*, 2016).

Крім того, серйозною перевіркою для українсько-польських стосунків під час президентства Петра Порошенка були зміни до закону «Про інститут національної пам'яті», ухвалені Сеймом 26 січня, а 1 лютого 2018 року Сенатом Республіки Польща. У відповідь Верховна Рада України 6 лютого 2018 року прийняла заяву, де зазначалося, що внесені зміни суперечать змісту та духу стратегічного партнерства між Україною та Республікою Польща (*Заява Верховної Ради України*, 2018).

Відбиток на українсько-польських відносинах лишили й акти вандалізму та руйнування могил і пам'ятників українців на території Республіки Польща та поляків на території України. Водночас у цьому питанні існує різниця в підходах до вирішення

проблеми: якщо у випадку об'єктів на території України вони відновлювалися, то в Польщі такої практики не було. На додаток 26 квітня 2017 року стався неприємний інцидент – за згодою місцевої влади було розібрано пам'ятник воїнам УПА в селі Грушовичі Перемишльського повіту. Після цієї події українська сторона вирішила обмежити на території України роботи, спрямовані на пошук і ексгумацію останків польських жертв конфліктів.

Невдовзі це питання стало головним джерелом конфліктів у міждержавному діалозі на найвищому рівні. Прийнятного для обох сторін рішення не вдалося знайти ні під час зустрічі президентів Петра Порошенка та Анджея Дуди у грудні 2017 року, ні під час спеціального візиту до Варшави у лютому 2018 року віцепрем'єр-міністра України Павла Розенка.

Унаслідок цих подій склалася безпрецедентна ситуація, коли адміністрації президентів України та Республіки Польща не змогли дійти згоди й 8 липня 2018 року Анджеєм Дудой вшанував пам'ять загиблих на Волині поляків, а Петро Порошенко відкрив пам'ятник загиблим українцям у місті Сагринь у Люблінському воєводстві (*Чому Порошенко і Дуда так і не зустрілися на Волині*, 2018).

Згадані вище приклади негативних явищ в українсько-польських відносинах цікавлять як звичайних громадян, так і експертів з обох країн. На жаль, через все більшу кількість повідомлень щодо, наприклад, побиття українських студентів чи працівників у Польщі лишаються непоміченими значні досягнення у відносинах між двома країнами.

Підкреслимо, що останнім часом в українсько-польському діалозі можна побачити багато позитивних змін. Передусім зазначимо, що під час першого візиту президента Анджея Дуди в Україну в грудні 2015 року було підписано угоду про відкриття для українських партнерів кредитних ліній на суму 4 млн злотих (Гурак, 2018, с. 227). Польщу можна зарахувати до ключових економічних партнерів України. Згідно з даними за перший квартал 2019 року, Польща була найбільшим імпортером української

продукції, що посунуло на друге місце незмінного лідера в цій галузі – Росію (*Польща вперше стала найбільшим імпортером українських товарів*, 2019). Водночас Польща є другим торговим партнером України серед країн ЄС і поступається лише Німеччині (*Україна суттєво збільшила експорт товарів до Польщі*, 2018). Крім того, згідно з даними Національного банку України, Польща є лідером серед країн, з яких економічні мігранти надсилають до своїх домівок найбільше коштів (*Як змінився обсяг переказів від заробітчани в Україну у 2018 році*, 2019).

Польща також є одним із ключових партнерів України в енергетичній галузі. Вона послідовно підтримує позицію України щодо будівництва газопроводу «Північний потік – 2». Польща була також першою країною, з якої Україна у 2012 році почала отримувати газ із ЄС (*В Україну почав заходити газ з ЄС*, 2014). Проявом енергетичної солідарності стало рішення українського уряду в середині 2015 року надати Польщі допомогу у зв'язку з енергетичною кризою. Україна, що сама має вирішувати енергетичні проблеми, продала західному сусідові 200 МВт електроенергії. Натомість, на початку 2018 року, коли Росія знову взялася за енергетичну зброю, знизивши тиск в українській транзитній системі та серйозно порушивши її функціонування, польська компанія PGNiG погодилася на екстрене постачання газу в Україну. Наразі польський концерн постійно збільшує свою присутність на українському ринку. У 2017 році компанія ERU Trading у співпраці з PGNiG доставила 218 млн куб. м газу українському оператору газотранспортних мереж і сховищам «Укртрансгазу». Важливість Польщі в контексті диверсифікації джерел постачання енергоносіїв для України зростатиме із розширенням терміналу СПГ у Свиноусті та будівництвом газопроводу Baltic Pipe (Baluk, 2018, с. 123).

Величезне значення для України має співпраця з Польщею у військовій і оборонній сфері. Як один із вдалих прикладів «братерства зі зброї» Києва та Варшави можна згадати Литовсько-польсько-українську бригаду, утворену восени 2014 року.

Наприкінці 2016 року вона набула повної оперативної спроможності, а у березні 2018 року у Львові розпочалися перші навчання за стандартами НАТО особового складу одного з батальйонів військово-повітряних сил України (*У Львові стартувала перша тренувальна місія*, 2018). Існування цієї бригади вкрай важливе в умовах модернізації Збройних сил України відповідно до стандартів НАТО, оскільки в майбутньому це може дозволити Україні приєднатися до цієї організації. Тому створення військового підрозділу, який відповідає належним вимогам, має принципове значення.

Польські інструктори систематично беруть участь у підготовці українських солдатів. Своєю чергою, українські підрозділи беруть участь у військових навчаннях, що проходять у Польщі. У 2014–2017 роках Польща посіла четверте місце за рівнем військової допомоги Україні після США, Канади та НАТО (Koponczuk, 2018).

2 грудня 2016 року, на 25-ту річницю визнання Польщею незалежності України, у Варшаві у присутності президентів Анджея Дуди та Петра Порошенка було підписано Генеральну угоду між Кабінетом міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у царині оборони. На її основі було визначено 24 сфери співпраці, що реалізується в різних формах, а доданий до угоди протокол став основою для її додаткового розширення співпрацею у галузі озброєнь і військових технологій, а також надання військово-технічних послуг і промислової співпраці у галузі ракетних технологій, включаючи ті, які використовуються в системах виведення на орбіту, та інших технологій для сухопутних військ. Результатом співпраці між польською та українською збройною промисловістю стала презентація танка спільної конструкції РТ-17 на виставці озброєнь у Кельце у вересні 2017 року. А в червні 2017 року було укладено угоду про постачання польської оптики для українських бойових машин. Польща належить до країн, з яких Україна отримує зброю.

Зокрема, у 2018 році Польща почала поставляти Україні бойові машини піхоти (Żurawski vel Grajewski, 2018, с. 59-60).

Під час Революції Гідності головно завдяки зусиллям польської сторони Європейський Союз активно брав участь у подіях в Україні, а переговори за участі дипломатів із Берліна, Парижа та Варшави стали одним із головних факторів, що стримували ескалацію конфлікту. Загалом, можна припустити, що діяльність польської сторони була однією з причин, що привели до повалення режиму Віктора Януковича.

Однак це не забезпечило Варшаві участі в переговорах щодо врегулювання російсько-українського конфлікту, а навпаки. Можна припустити, що роль польських політиків і дипломатів під час Помаранчевої революції та Революції Гідності стала однією з причин, чому, враховуючи позицію Кремля, польські представники не мали шансів потрапити за стіл переговорів, де вирішувалася доля Донбасу.

Крім того, з весни 2014 року українсько-польський політичний діалог супроводжується несприятливими обставинами. Першочергове значення мали історичні питання, які з 2016 року стали вирішальними для двосторонніх відносин на найвищому рівні. На щастя, складна політична ситуація не має істотного впливу на економічне співробітництво. Що ж до останніх років, можна говорити про свого роду зростання економічної взаємозалежності між Україною та Польщею. Позитивні тенденції можна помітити в рамках багатовекторної співпраці між країнами в енергетичній і військовій сферах.

За таких обставин, ураховуючи традиційно подібні оцінки Києвом і Варшавою ключових загроз для регіону та континенту, можна однозначно сказати, що повернення до повноцінного діалогу важливе для кожної сторони, тож коли це відбудеться – лише питання часу.

Бібліографія:

- Baluk, W. (2018), *Formalny i materialny wymiar partnerstwa strategicznego Polski i Ukrainy*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 1, s. 109-138.
- Bieńczyk-Missala, A. (2014), *Polska polityka zagraniczna – z Unią Europejską na Majdan*, „Rocznik Strategiczny 2013/2014. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski”, t. 19, s. 291-306.
- Dębski, S., Dołęga, J. (2006), *Polska polityka zagraniczna w 2005 r.*, „Rocznik Strategiczny 2005/2006. Przegląd sytuacji politycznej, gospodarczej i wojskowej w środowisku międzynarodowym Polski”, s. 364-393.
- Hurak, I. (2016), *Relacje Polski i Ukrainy 2010-2015: ukraiński punkt widzenia*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, nr 2 (XIII), s. 181-201.
- Komorowski rozmawiał z prezydentem Ukrainy* (2013), RMF24, 2 grudnia, <http://www.rmf24.pl/raport-ukraina/fakty/news-komorowski-rozmawial-z-prezydentem-ukrainy,nId,1067687> [02.12.2013].
- Konończuk, W. (2018), *The Paradoxes of Polish-Ukrainian Relations*, Wilson Center, 23 maja, <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/the-paradoxes-polish-ukrainian-relations> [23.05.2018].
- Michnik: *Kaczyński zachował się jak prawdziwy patriota* (2013), „Wprost”, 1 grudnia, <http://www.wprost.pl/ar/427546/Michnik-Kaczyński-zachował-się-jak-prawdziwy-patriota/> [01.12.2013].
- Mironowicz, E. (2012), *Polityka zagraniczna Ukrainy 1990-2010*, Białystok.
- Odświeżenie pomnika w Sahryniu bez prezydentów Ukrainy i Polski* (2009), „Nasze Miasto”, Warszawa, 7 września, <https://warszawa.naszemiasto.pl/odswiezenie-pomnika-w-sahryniu-bez-prezydentow-ukrainy-i/ar/c1-17627> [07.09.2009].
- Polski Senat zabrał głos ws. Ukrainy. Uprzedził premiera* (2013), „Wprost”, 1 grudnia, <http://www.wprost.pl/ar/427541/Polski-Senat-zabral-glos-ws-Ukrainy-Uprzedzil-premiera/> [01.12.2013].
- Tusk: UE musi mieć cierpliwość do ekipy w Kijowie* (2013), „Interia. Fakty”, 2 grudnia, <https://fakty.interia.pl/raporty/raport-zamieszki-na-ukrainie/aktualnosci/news-tusk-ue-musi-miec-cierpliwosc-do-ekipy-w-kijowie,nId,1067716> [02.12.2013].
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 lipca 2013 r. w sprawie uczczenia 70. rocznicy Zbrodni Wołyńskiej i oddania hołdu Jej ofiarom*

- (2013), „Monitor Polski”, 31 липня 2013, poz. 606, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20130000606/O/M20130606.pdf> [31.07.2013].
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 lipca 2009 r. w sprawie tragicznego losu Polaków na Kresach Wschodnich* (2009), „Monitor Polski”, nr 47, poz. 684, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20090470684/O/M20090684.pdf> [15.07.2009].
- Zajączkowski, W. (2005), *Stosunki Polski z Ukrainą*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2005”, s. 132-141.
- Żurawski vel Grajewski, P. (2018), *Specyfika relacji polsko-ukraińskich po 2015 r.*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 1, s. 41-92.
- Байор, П. (2014), *Великі сподівання та розчарування в українсько-польських відносинах*, “Зовнішня політика України – 2013: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”, с. 176-201.
- В Україну почав заходити газ з ЄС* (2014), “TSN.UA”, 16 квітня, <https://tsn.ua/groshi/v-ukrayinu-pochav-zahoditi-gaz-z-yes-345669.html> [16.04.2014].
- Верховна Рада прийняла заяву-відповідь на ухвалу своїх польських колег щодо геноциду на Волині* (2016), “Zbruc”, 8 вересня, <https://zbruc.eu/node/55902> [08.09.2016].
- Гурак, І. (2018), *Республіка Польща як один із ключових партнерів України на міжнародній арені*, “Sprawy Międzynarodowe”, t. LXXI, nr 3, s. 195-242.
- Заява Верховної Ради України у зв'язку з ухваленням Сеймом і Сенатом Республіки Польща змін до закону про Інститут національної пам'яті – Комісію з розслідування злочинів проти польського народу та інших законодавчих актів* (2018), 6 лютого, <https://poland.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/62834-zajava-verkhovnoji-radi-ukrajini-u-zvjazku-z-uhvalennyamsejmom-i-senatom-respubliki-polysshha-zmin-do-zakonu-pro-institutnacionalynoji-pamjati--komisiju-z-rozsliduvannya-zlochyniv-proti-polysyukogonarodu-ta-inshih-zakonodavchih-aktiv> [06.02.2018].
- Киридон, А. (2013), *Україна – Республіка Польща: етапи, реалії та перспективи відносин*, “Зовнішні справи”, № 11, с. 18-21.
- Козловська, А. (2008), *Східне партнерство – інструмент для повної інтеграції з ЄС*, “International Review”. Відносини Україна – ЄС: в

- пошуку інституційних трансформацій. № 2(6), <http://www.fes.kiev.ua/Dokument/mon25kozlovska.pdf> [20.12.2008].
- Піх, О. (2017), *Українсько-польські відносини в період президентства Віктора Ющенка (2005–2010): асиметрія очікувань і можливостей*, “Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність”, вип. 29, с. 584-604.
- Польща вимагає надати Україні та Грузії ПДЧ в НАТО* (2008), “finance.ua”, 10 квітня, <https://news.finance.ua/ua/news/-/123800/polshhavyumagayenadaty-ukrayini-ta-gruziyi-pdch-v-nato> [10.04.2008].
- Польща вперше стала найбільшим імпортером українських товарів, обійшовши Росію* (2019), “Рубрика”, 30 квітня, <https://rubryka.com/2019/04/30/polshha-vpershe-stala-najbilshym-importerom-ukrayinskyh-tovarivobijshovshy-rosiyu/> [30.04.2019].
- Поштар, Є. (2009), *Президент Ющенко говорив у Польщі про єднання українців із поляками*, “Радіо Свобода”, 8 вересня, <https://www.radiosvoboda.org/a/1818278.html> [08.09.2009].
- ІП і КПУ просять сейм Польщі «заради дружби» визнати Волинську трагедію геноцидом поляків (Документ)* (2013), “Тиждень.ua”, 5 липня, <http://tyzhden.ua/News/83799> [05.07.2013].
- Рибалт, А. (2009), *Ющенко, Качинський «орієнтуються на майбутнє»*, “BBC Ukrainian.com”, 7 вересня, https://www.bbc.com/ukrainian/news/story/2009/09/090907_rybalt_yusch_kacz_sp.shtml [07.09.2009].
- Ромашова, Н. (2011), *Закінчився візит президента до Польщі. Підсумки*, “Obozrevatel”, 7 лютого, <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/08792zakinchivsysya-vizit-prezidenta-do-polschi--pidsumki.htm> [07.02.2011].
- Сейм Польщі визнав Волинську трагедію геноцидом* (2016), “Радіо Свобода”, 22 липня, <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27873307.html> [22.07.2016].
- Сенат Польщі прийняв резолюцію із закликом визнати Волинську трагедію геноцидом* (2016), “Тиждень.ua”, 8 липня, <https://tyzhden.ua/News/169175> [08.07.2016].
- Сподарик, Г. (2009), *Ющенко – Почесним доктором*, “Наше Слово”, 9 липня, <https://www.nasze-slowo.pl/yushhenko-pochesnim-doktorom/>[09.07.2009].

- Суд позбавив Шухевича звання Героя України* (2010), “ТСН вражає”, 21 квітня, <https://tsn.ua/ukrayina/sud-pozbaviv-shuhevicha-zvannya-geroia-ukrayini.html> [21.04.2010].
- Терещук, Г. (2009), *Черговий урок патріотизму від поляків*, “Радіо Свобода”, 1 березня, <https://www.radiosvoboda.org/a/1501103.html> [01.03.2009].
- Ткачук, М. (2006), *Павлокома. Пробачити, але не забути*, “Україна молода”, 16 травня, <https://www.umoloda.kiev.ua/number/672/158/24426/> [16.05.2006].
- У Львові стартувала перша тренувальна місія литовсько-польсько-української військової бригади* (2018), “Gordonua.com”, 6 березня, <https://gordonua.com/ukr/news/war/u-lvovi-startuvala-persha-trenavalna-misija-litovsko-polskoukrajinskoji-vijskovoji-brigadi-235138.html> [06.03.2018].
- Україна суттєво збільшила експорт товарів до Польщі* (2018), “Соц-портал”, 4 вересня, https://socportal.info/2018/09/04/ukrajina_suttjevo_zbilshili_eksport_tovariv_do_polschi.html [04.09.2018].
- Чому Порошенко і Дуда так і не зустрілися на Волині* (2018), “Конкурент”, 9 липня, <https://konkurent.in.ua/publication/28213/comu-poroshenko-i-duda-tak-i-ne-zustrilisya-na-volini/> [09.07.2018].
- Шаповалова, О.І. (2012), *Україна у системі двосторонніх відносин з провідними європейськими країнами*, “Зовнішня політика України – 2011: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”, s. 271-305.
- Ющенко і Квасневський відкрили меморіал воїнам УГА і Цвинтар орлят у Львові* (2005), “Корреспондент.net”, 24 червня, <https://ua.korrespondent.net/ukraine/258191-yushchenko-i-vasnevskij-vidkrili-memorial-voynam-ugai-cvintar-orlyat-u-lvovi> [24.06.2005].
- Як змінився обсяг переказів від заробітчанин в Україну у 2018 році* (2019), “Экономическая Правда”, 4 квітня, <https://www.epravda.com.ua/news/2019/04/4/646709/> [04.04.2019].